

КОМПОНЕНТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТАНКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДО ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

COMPONENTS OF PSYCHOLOGICAL READINESS OF MILITARY SERVANTS OF TANK UNITS TO PERFORM COMBAT MISSIONS

Стаття присвячена аналізу структури та компонентів психологічної готовності військовослужбовців танкових підрозділів до виконання бойових завдань. Розглядаються когнітивні, мотиваційні, емоційно-вольові, функціональні й індивідуально-психологічні складники готовності, що визначають здатність особистості ефективно діяти в екстремальних умовах сучасного бою. Особливу увагу приділено специфіці діяльності танкістів і її психологічним особливостям, а також узагальнено результати сучасних наукових досліджень із проблеми.

Сучасні бойові дії вимагають від військовослужбовців не лише високого рівня фізичної та професійної підготовки, а й сформованої психологічної готовності, яка стає фундаментом їхньої боєздатності. Особливої актуальності це набуває для танкових підрозділів, адже діяльність екіпажів танків безпосередньо пов'язана з високим ризиком, інтенсивним стресовим навантаженням, перебуванням у замкнутому просторі та необхідністю ухвалювати рішення в умовах дефіциту часу й інформації. У таких ситуаціях саме психологічна готовність виступає визначальним чинником не лише збереження боєздатності, а й запобігання психологічним травмам і формування ефективної командної взаємодії.

В умовах сучасної війни військовослужбовці танкових підрозділів стикаються з додатковими викликами: високою імовірністю втрат серед товаришів, швидкими змінами тактичної ситуації, необхідністю тривалого перебування під впливом стресових чинників (шум, вібрації, постійна загроза обстрілів). Усі ці чинники посилюють вимоги до рівня розвитку емоційно-вольових і когнітивних характеристик військових. Отже, проблема психологічної готовності має не лише теоретичне, але й практичне значення для забезпечення стійкості й результативності бойових дій.

Незважаючи на актуальність проблеми, у сучасній науковій літературі питання структури психологічної готовності військовослужбовців танкових підрозділів розкрито не досить, що зумовлює потребу в подальших дослідженнях і практичних розробках.

Дослідження психологічної готовності військових проводилися багатьма українськими науковцями. Зокрема, О. Юркова [2] визначила п'ять ключових компонентів готовності: когнітивний, мотиваційний, емоційно-вольовий, функціональний та індивідуально-психологічний. О. Кокур [1] наголошує на важливості мотиваційних чинників і розвитку стресостійкості військових, підкреслює роль патріотичних мотивів і професійної ідентичності у збереженні боєздатності. О. Перванук [3] досліджував особливості психоемоційної стійкості та здатності до ефективних дій в умовах невизначеності, зауважив необхідність розвитку саморегуляції і адаптивних копінг-стратегій.

Серед сучасних праць можна виділити дослідження, присвячені впливу колективної взаємодії на бойову готовність, у яких доведено

значення згуртованості екіпажу танка, лідерських якостей командира та довіри між членами підрозділу. Окремо відзначається роль креативності та гнучкого мислення в ухваленні рішень у складних тактичних ситуаціях, що дозволяє адаптуватися до швидких змін на полі бою.

Зарубіжні автори (Bradley C. Nindla, Daniel C. Billingb, Jace R. Drain [4] та інші) підкреслюють значення емоційної стабільності, колективної взаємодії, а також формування програм психологічної підтримки військовослужбовців, спрямованих на профілактику посттравматичних розладів. Окремо наголошується на важливості систематичного тренінгового підходу, який розвиває когнітивні, емоційні та поведінкові ресурси військових.

Водночас саме для танкових підрозділів системні дослідження із проблеми залишаються обмеженими, що свідчить про необхідність подальших розробок у цій сфері.

Мета статті полягає у визначенні та характеристиці основних компонентів психологічної готовності військовослужбовців танкових підрозділів до виконання бойових завдань, а також у з'ясуванні їхньої ролі в забезпеченні ефективності бойової діяльності.

Ключові слова: психологічна готовність, танкові підрозділи, бойові завдання, когнітивний компонент, мотиваційний компонент, емоційно-вольові стійкості.

The article is devoted to the analysis of the structure and components of the psychological readiness of servicemen of tank units to perform combat missions. The cognitive, motivational, emotional-volitional, functional and individual-psychological components of readiness are considered, which determine the ability of an individual to act effectively in extreme conditions of modern combat. Special attention is paid to the specificity of the activities of tankmen and its psychological features, and the results of modern scientific research on the problem are also summarized.

Modern combat operations require servicemen not only a high level of physical and professional training, but also a developed psychological readiness, which becomes the foundation of their combat capability. This is especially relevant for tank units, because the activities of tank crews are directly related to high risk, intense stress, being in a confined space and the need to make decisions in conditions of a shortage of time and information. In such situations, psychological readiness is a determining factor not only in maintaining combat readiness, but also in preventing psychological trauma and forming effective team interaction.

In the conditions of modern warfare, servicemen of tank units face additional challenges: a high probability of losses among comrades, rapid changes in the tactical situation, the need to be under the influence of stress factors for a long time (noise, vibration, constant threat of shelling). All these factors increase the

УДК 159.937:94:246.3:159.91
DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.76.50>
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Стасюк В.В.

д.психол.н., професор, професор кафедри військової психології Національний університет оборони України

Селешук В.С.

слухач кафедри військової психології Національний університет оборони України

requirements for the level of development of emotional-volitional and cognitive characteristics of the military. Thus, the problem of psychological readiness has not only theoretical, but also significant practical significance for ensuring the stability and effectiveness of combat operations.

Despite the relevance of the problem, in modern scientific literature the issue of the structure of psychological readiness of servicemen of tank units is not sufficiently disclosed, which necessitates the need for further research and practical developments.

Studies of the psychological readiness of the military have been conducted by many Ukrainian scientists. In particular, O. Yurkova [2] identified five key components of readiness: cognitive, motivational, emotional-volitional, functional and individual-psychological qualities. O. Kokun [1] emphasizes the importance of motivational factors and the development of stress resistance of the military, emphasizing the role of patriotic motives and professional identity in maintaining combat readiness. O. Pervachuk [3] investigated the features of psycho-emotional stability and the ability to act effectively in conditions of uncertainty, drawing attention to the need to develop self-regulation and adaptive coping strategies.

Among modern works, one can single out studies devoted to the influence of collective

interaction on combat readiness, which prove the importance of tank crew cohesion, commander leadership qualities and trust between unit members. The role of creativity and flexible thinking in decision-making in complex tactical situations is separately noted, which allows adapting to rapid changes on the battlefield.

Foreign authors (Bradley C. Nindla, Daniel C. Billings, Jace R. Drain [4], etc.) emphasize the importance of emotional stability, collective interaction, as well as the formation of psychological support programs for military personnel aimed at preventing post-traumatic disorders. The importance of a systematic training approach that develops the cognitive, emotional and behavioral resources of military personnel is especially emphasized.

However, systemic research on the problem remains limited for tank units, which indicates the need for further development in this area.

The purpose of the article is to identify and characterize the main components of the psychological readiness of tank unit servicemen to perform combat missions, as well as to clarify their role in ensuring the effectiveness of combat activities.

Key words: psychological readiness, tank units, combat missions, cognitive component, motivational component, emotional and volitional stability.

Виклад основного матеріалу. У сучасній психологічній науці існують різні підходи до структурування феномену психологічної готовності. Одні вчені розглядають її як функціональний стан, що відображає мобілізацію ресурсів для діяльності, інші – як інтегральну особистісну характеристику, що включає мотиваційні, когнітивні, емоційно-вольові та поведінкові компоненти. У працях О. Кокуна [1] й О. Юркової [2] готовність подається як багаторівневе утворення, у якому поєднуються особистісний і функціональний складники. У структурі виділяють когнітивні, мотиваційні, емоційні, вольові й операційні елементи, що забезпечують ефективність професійної діяльності. На основі аналізу сучасних підходів доцільним є виокремлення п'яти ключових компонентів: когнітивного, мотиваційного, емоційно-вольового, функціонального й індивідуально-психологічних якостей.

Когнітивний компонент охоплює здатність військовослужбовця швидко сприймати, аналізувати й інтегрувати значні обсяги інформації, орієнтуватися у просторі, застосовувати технічні знання та ухвалювати рішення в умовах невизначеності. Для танкових підрозділів це особливо важливо, адже екіпаж танка працює в умовах обмеженої видимості, високої швидкості змін у бою та потреби синхронізувати дії кількох членів команди. Уміння адекватно оцінювати обстановку й швидко ухвалювати тактичні рішення може визначати не лише результативність виконання завдання, а й збереження життя.

Когнітивна готовність ґрунтується на знаннях технічних характеристик бойової машини, її можливостей і обмежень, володінні тактичними прийомами та здатності прогнозувати наслідки власних

дій. Вона передбачає не лише відтворення алгоритмів, але й гнучкість мислення, необхідну для адаптації до непередбачуваних умов. У сучасних умовах, коли тактична ситуація змінюється щосекунди, танкіст має бути здатним аналізувати як безпосередні загрози (обстріл, рух противника, перешкоди на місцевості), так і потенційні ризики, що можуть виникнути найближчим часом.

Важливим складником когнітивного компонента є здатність працювати з інформацією різної природи: від технічних сигналів приладів і засобів зв'язку до вербальних повідомлень командира й невербальних сигналів товаришів по екіпажу. Уміння виділяти ключові дані з інформаційного потоку, ігноруючи другорядне, значною мірою визначає швидкість і точність ухвалення рішень.

Не менш значущим є просторове мислення, адже екіпаж діє в умовах обмеженої видимості та тісного простору. Танкісти мають уявляти бойову обстановку «наосліп», за допомогою лише часткових сигналів і власних уявлень про динаміку бою. У такому разі особливого значення набуває здатність до ситуативного прогнозування – передбачення подій на кілька кроків уперед, що дозволяє завчасно підготуватися до маневру чи атаки противника.

Когнітивний компонент включає також оперативну пам'ять і концентрацію уваги, адже танкісти змушені паралельно утримувати в полі зору кілька завдань: спостереження за обстановкою, контроль технічних показників, виконання команд і ведення бою. Високий рівень когнітивної готовності проявляється у здатності до багатозадачності, швидкого перемикання між діями без втрати їхньої ефективності.

Необхідним елементом є також здатність до навчання на власному і чужому досвіді, що дозволяє військовим адаптуватися до нових умов, опановувати сучасні види техніки та тактики, використовувати здобуті знання у практиці. У цьому контексті велике значення має систематичне проведення тренувань і навчально-бойових завдань, які формують навички швидкої обробки інформації та виробляють алгоритми дій, що знижують навантаження на когнітивні ресурси під час реальних бойових ситуацій.

Отже, когнітивний компонент є базою, на якій вибудовується вся система психологічної готовності танкіста. Він забезпечує здатність не лише ефективно діяти у звичних умовах, але й адаптуватися до непередбачуваних змін, зберігати високу швидкість і точність ухвалення рішень.

Мотиваційний компонент визначає внутрішню готовність виконувати завдання, рівень ідентифікації із професією та прагнення до професійного зростання. Для військовослужбовців танкових підрозділів значущим є відчуття приналежності до військового колективу, усвідомлення особистого внеску у спільну справу, а також патріотичні мотиви, що надають сенсу діяльності навіть у складних обставинах. Важливу роль відіграє також позитивна мотивація до навчання та тренувань, що дозволяє формувати необхідні навички й упевненість у власних силах. Мотиваційний аспект психологічної готовності тісно пов'язаний із морально-бойовим духом, підтримкою командування та рівнем згуртованості підрозділу. Окрім того, мотиваційний компонент включає усвідомлення перспектив кар'єрного зростання, почуття честі та відповідальності перед державою і товаришами по службі, а також орієнтацію на досягнення конкретних результатів у бойових діях. Важливою його частиною є внутрішня настанова на подолання труднощів, готовність до самопожертви заради виконання місії, що формує вищий рівень бойового духу. Особливе значення має система моральних і ціннісних орієнтирів військовослужбовця, яка допомагає зберігати психологічну стійкість навіть у найскладніших умовах бою.

Емоційно-вольовий компонент відображає здатність зберігати стійкість у стресових ситуаціях, контролювати емоції та мобілізувати ресурси у критичних умовах. Для танкістів характерними є постійні ризики, пов'язані з обмеженістю простору, шумовими перевантаженнями, небезпечою ураження, необхідністю діяти під вогнем противника. У таких умовах лише високий рівень емоційної стабільності та вольова мобілізація дозволяють уникати паніки, швидко переходити від однієї дії до іншої та підтримувати чітку координацію дій у складі екіпажу. Цей компонент включає розвиток самоконтролю, уміння протистояти страху, здатність підтримувати оптимістичний настрій і зберігати витривалість у тривалих боях. Окрім того, емоційно-вольова готовність охоплює здатність до швидкого відновлення після інтен-

сивних навантажень, розвиток толерантності до фрустрації, уміння керувати агресією та спрямовувати її в конструктивне русло. Сюди входить і формування навичок психологічної саморегуляції, як-от дихальні вправи, використання внутрішнього самонавіювання, ментальні образи успіху. Для танкових екіпажів важливою є також здатність долати відчуття ізольованості й замкненості, що часто виникають під час тривалого перебування в бойовій машині. Отже, емоційно-вольовий компонент забезпечує не лише індивідуальну витривалість, а й стабільність у колективних діях, створює основу для згуртованості екіпажу та його психологічної надійності.

Функціональний компонент передбачає розвиток сенсомоторних навичок, уміння діяти в замкнутому просторі, злагоджену взаємодію в екіпажі й точність у бойових діях. Під час бою танкісти здійснюють численні одночасні дії – від спостереження і орієнтації до управління складною технікою і ведення вогню. Це потребує високої координації рухів, чіткого дотримання алгоритмів і готовності до швидкого перемикання між різними завданнями.

Згідно з дослідженнями, важливим складником функціональної готовності є просторово-динамічна орієнтація, яка дає змогу правильно оцінювати відстані, габарити та розташування об'єктів на полі бою. Танкісти повинні діяти в умовах обмеженої видимості та простору, що ускладнює сприйняття обстановки й вимагає від них розвинених навичок просторового мислення та здатності швидко реагувати на зміну ситуації.

Особливу роль відіграє вміння працювати в замкнутому середовищі танка, де обмеженість рухів, високе фізичне й психологічне навантаження, шум і вібрація створюють додатковий стрес. Ефективність роботи екіпажу значною мірою залежить від здатності військовослужбовців зберігати працездатність у таких умовах, дотримуватися алгоритмів бойових дій і взаємодіяти злагоджено навіть у ситуаціях, коли комунікація ускладнена.

Не менш важливим є розвиток сенсомоторних навичок, тобто вміння швидко й точно виконувати рухи, які узгоджуються із сигналами зорового, слухового чи тактильного характеру. Танкісти повинні оперативно реагувати на команди, зміну обстановки, здійснювати маневри й координувати свої дії з іншими членами екіпажу. Саме сенсомоторні навички забезпечують точність стрільби, ефективність управління технікою та своєчасність ухвалення рішень у стресових ситуаціях.

У структурі функціональної готовності виокремлюється також здатність до багатозадачності – паралельного виконання кількох операцій: управління машиною, спостереження за обстановкою, ведення вогню, підтримання комунікації. Високий рівень готовності передбачає не лише наявність технічних умінь, а й уміння миттєво перемикатися між різними видами діяльності без втрати ефективності.

Функціональна готовність формується та підтримується завдяки систематичним тренуванням, навчально-бойовим завданням, відпрацюванню сценаріїв, максимально наближених до бойових умов. Такі тренування дозволяють сформувати автоматизовані дії, знизити рівень стресу в реальних бойових ситуаціях і забезпечити високу точність та злагодженість екіпажу.

Індивідуально-психологічні якості включають стресостійкість, дисциплінованість, відповідальність, креативність і здатність до командної роботи. Танкіст має бути готовим не лише до виконання власної ролі, а й до підтримки інших членів екіпажу, гнучко реагувати на зміни в бою та проявляти ініціативу.

Важливою особливістю діяльності військовослужбовців танкових підрозділів є те, що вони перебувають у постійній взаємозалежності. Ефективність екіпажу визначається не лише технічними знаннями та навичками, а й рівнем психологічної сумісності його членів. Тому особисті риси військовослужбовців повинні гармонійно поєднуватися з вимогами командної взаємодії. Здатність швидко встановлювати контакти, довіряти товаришам по службі та приймати їхню підтримку є критично важливою.

Серед ключових якостей, що забезпечують індивідуально-психологічну готовність танкістів, виділяють:

- урівноваженість – здатність зберігати спокій і самоконтроль навіть у найбільш стресових умовах;
- самостійність – уміння діяти відповідально й ухвалювати рішення, коли немає змоги отримати інструкції командира;
- організованість – раціональне використання часу й ресурсів, дотримання дисципліни та бойових алгоритмів;
- здатність до швидкого навчання – уміння адаптуватися до нових умов, техніки чи тактичних завдань;
- ініціативність і креативність – пошук нестандартних рішень у критичних ситуаціях.

Особливе місце серед цих характеристик посідає здатність до взаємодії і довіри. В умовах замкненого простору танка екіпаж функціонує як єдиний організм. Будь-які конфлікти, непорозуміння чи недовіра можуть знизити ефективність виконання бойових завдань. Тому важливо, щоб члени екіпажу мали розвинені комунікативні навички, поважали один одного й були здатними швидко долати психологічні бар'єри.

Не менш значущою рисою є стресостійкість, адже екіпаж танка постійно перебуває під впливом сильних стресових чинників: шум, вібрація, обмежений простір, небезпека для життя, висока динаміка бою. Тільки військовослужбовець із високим рівнем емоційної стабільності здатний підтримувати концентрацію уваги, точність рухів і ясність мислення в таких умовах.

Отже, індивідуально-психологічні якості виступають важливим фундаментом психологічної

готовності військовослужбовців танкових підрозділів. Вони забезпечують гармонійне поєднання особистісних рис із вимогами професії та сприяють не лише ефективності бойових дій, а й збереженню бойової єдності екіпажу.

Усі ці складники тісно взаємопов'язані, утворюють цілісну систему психологічної готовності, яка проявляється не лише на індивідуальному, а й на груповому рівні. Адже діяльність танкового екіпажу передбачає високий ступінь взаємозалежності між його членами, і неналежний розвиток хоча б одного з компонентів у конкретного військовослужбовця може негативно позначитися на ефективності всієї команди. Саме тому психологічна готовність розглядається як системоутворювальний чинник, що інтегрує особистісні, професійні та колективні аспекти діяльності.

Додатково варто підкреслити, що формування психологічної готовності є безперервним процесом, який починається з базової військової підготовки й триває протягом усього періоду служби. На початкових етапах особлива увага приділяється розвитку базових навичок самоконтролю, дисципліни й адаптації до військового середовища. Згодом, у процесі проходження служби й участі в навчально-бойових заходах, акцент зміщується на вдосконалення когнітивних і функціональних компонентів, розвиток стресостійкості та готовності діяти в умовах дефіциту часу та підвищеної небезпеки.

Важливу роль у цьому процесі відіграє участь військовослужбовців у бойових тренуваннях, тактичних навчаннях, психологічних тренінгах і спеціальних програмах розвитку стресостійкості. Такі заходи сприяють формуванню автоматизованих навичок, що знижують рівень психоемоційного напруження під час реальних бойових дій. Окрім того, вони допомагають відпрацювати стратегії командної взаємодії, що є критично важливими для екіпажів танків.

Значущим елементом є й психологічна підтримка, яка здійснюється як на індивідуальному рівні (через роботу військових психологів), так і на рівні підрозділів (через колективні заходи, створення сприятливого морально-психологічного клімату, систему взаємодопомоги). Вона дозволяє зменшити ризики професійного вигорання, зберегти психічне здоров'я особового складу й підвищити боєздатність.

Урахування індивідуальних відмінностей військовослужбовців у процесі підготовки є ще одним ключовим чинником. Дослідження показують, що індивідуально-психологічні риси (тип темпераменту, рівень тривожності, комунікативні особливості) значною мірою впливають на те, як саме людина адаптується до бойових умов. Персоналізований підхід у тренуванні дозволяє більш ефективно розвивати сильні сторони та компенсувати слабкі, що в кінцевому підсумку формує стійкіші адаптивні стратегії поведінки.

Отже, психологічна готовність постає як багаторівневий конструкт, що поєднує особистісні риси, професійні навички та функціональні стани, і водночас формується під впливом як індивідуальних, так і групових чинників. Психологічна готовність є результатом цілеспрямованої підготовки та постійної практики, а також взаємодії у складі колективу. Саме психологічна готовність виступає ключовою умовою ефективної діяльності танкових підрозділів у сучасних умовах війни, де швидкість адаптації, стійкість до стресу й злагодженість дій екіпажу визначають не лише успішність виконання завдань, а й збереження життя військовослужбовців.

Висновки. Отже, психологічна готовність військовослужбовців танкових підрозділів є складним багаторівневим утворенням, що поєднує когнітивні, мотиваційні, емоційно-вольові, функціональні й індивідуально-психологічні компоненти. Вона визначає здатність військових діяти ефективно в екстремальних умовах сучасного бою та забезпечує не лише результативність виконання завдань, а й збереження життя та психологічної стійкості особового складу.

Аналіз показав, що кожен із компонентів готовності має власне значення, проте всі вони тісно взаємопов'язані й формують цілісну систему. Когнітивна готовність забезпечує здатність до швидкого сприйняття та аналізу інформації; мотиваційна – внутрішню настанову на виконання завдань і збереження бойового духу; емоційно-вольова – контроль емоцій і здатність мобілізувати сили в умовах небезпеки; функціональна – сенсомоторну точність і багатозадачність; індивідуально-психологічні якості – взаємодію, довіру й стресостійкість, необхідні для ефективної роботи екіпажу.

Особливу роль відіграє безперервність процесу формування психологічної готовності, що починається на етапі базової підготовки та триває впродовж усього періоду служби. Ефективними засобами її розвитку виступають систематичні тре-

нування, тактичні навчання, психологічні тренінги, а також індивідуалізований підхід, який урахує особистісні відмінності військових.

Отже, психологічна готовність постає як ключова умова ефективності бойових дій танкових підрозділів. Вона визначає не лише якість виконання бойових завдань, але й рівень згуртованості, стресостійкості та здатності екіпажів адаптуватися до швидкоплинних умов сучасної війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження : методичний посібник / О. Кокун та ін. Київ : 7БЦ, 2023. 170 с.
2. Юркова О. Розвиток психологічної готовності військовослужбовців танкових підрозділів до виконання бойових завдань. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка* : збірник наукових праць. Серія «Військово-спеціальні науки». 2022. Вип. 4 (52). С. 14–24.
3. Первачук О. Роль та вплив психологічної підготовленості військовослужбовців на виконання завдань військово-професійної діяльності. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини». 2023. № 28 (3). С. 178–185.
4. Nindla B.C., Billings D.C., Drain J.R. Perspectives on resilience for military readiness and preparedness: Report of an international military physiology roundtable. *Journal of Science and Medicine in Sport*. 2018. № 21. P. 1116–1124.
5. Yurkova O. Components, criteria and indicators of psychological readiness of tank units soldiers. *Scientific Journal of Polonia Universit. Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej (PNAP)*. 2021. Vol. 6. № 49. P. 139–145.

Стаття надійшла в редакцію: 20.08.2025

Стаття прийнята: 09.09.2025

Опубліковано: 23.10.2025